

מקורות התורה

42 - המסורה והמסורנים - ג'

מכללת מבשרת ירושלים

In shiur 40 we saw the Rambam's 8th Ikar, which makes 2 different statements:-

- (i) Our current Sefer Torah is exactly the same as the one given to Moshe Rabbeinu.
- (ii) Every passuk in the Torah comes from G-d. Not one letter was added by Moshe or any subsequent Navi.

Shiurim 40 and 41 have explored those statements and we are left with questions, which will hopefully be resolved in this shiur:-

- (i) On the first statement, there seem to be many sources, in Chazal, Rishonim and Acharonim, that we are not 100% sure of every letter in the Torah, in particular when it comes to 'chaser' and 'malei'. What level of accuracy are we left with today and what defines a 'halachic' Sefer Torah?
- (ii) On the second statement, the Rambam's position is certainly the overwhelmingly mainstream approach, both halachically and hashkafically. However we have yet to resolve the statements of the Ibn Ezra on the 'סוד השנים עשר'

I] THE CONTEMPORARY TORAH TEXT

A] RISHONIM

A1] Rashi

1. וְנִעְדָּתִי לָךְ שֶׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּינֵי שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל-אֲרוֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

שמות כה-כב

2. וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - כִּי וַי"ו ז' וַיִּתְּרָה וְטַפְלָה, וְכַמוֹכָה כִּרְצֹה בְּמִקְרָא ...

רש"י שם

It is clear from a number of places in Rashi on Chumash that he was working from a very slightly different text¹

A2] Rambam

There are slight differences between the Codices and, by the time of the Rambam, these differences, together with general laxness in copying standards, lead to a lowering of standards in Sifrei Torah

3. ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם, ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם, וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכות

רמב"ם הלכות תפילין ומוזוה וספר תורה פרק ח הלכה ז'

- Which text did the Rambam choose to rely upon to fix the exact correct text of the Chumash?²
- In what way does the Rambam's approach to fixing the text differ from that we have seen so far?

1. See Breishit 25:6 where the Artscroll commentary is happy to state that Rashi was working off a different text of the Chumash, Shemot 25:22, Bereishit 11:32 and Devarim 1:13
2. See the Companion Volume to the Tanach based on the Aleppo Codes produced by the Hebrew University, in particular p37 ff

A3] R' Meir Abulafia ('Rama')

A major leader of Spanish Jewry in the 1100's, the Rama³ analyzed as many Torah scrolls as he could find and followed the principle of majority to create a definitive master text of the Torah. This text became the standard for all Spanish communities and was widely disseminated by the soferim of the day. He also wrote the book *Mesoret Syag la-Torah* which contains the rules for setting the text of the Torah. All Ashkenazi and Sefardi (but not Yemenite) Torah scrolls today can be traced back to the standard text created by Rabbi Abulafia. This is not based on 'historical' cross-reference to the Codices but on the principle of 'majority'

A4] Minhag Teiman

The Yemenites use a very slightly different version of the Torah with a few changed letters⁴

B] SHULCHAN ARUCH

4. אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה, מוציאין ספר תורה אחרת כגב: והא דמוליאין אחר, דוקא שנמצא טעות גמור, אצל משום חסירות ויתרות אין להוליא אחר, שאין ספר תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר ובשעת הדחק, שאין ללצור רק ס"ת פסול ואין שם מי שיכול לתקנו, י"א דיש לקרות צו צלצור ולצרך עליו, ויש פוסלין

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קמג סעיף ד

- What is the psak of the Rema as to the accuracy of our Sifrei Torah today?

C] MIKRAOT GEDOLOT

- Produced in 1517/18 as the *Biblia Rabbinica* under the supervision of Yaakov ben Hayyim ibn Adonijah
- Based on the manuscripts that he had in his possession, largely modelled on the Aleppo Codex
- Printed by Daniel Bomberg in Venice
- Used as a base text for the King James Authorised Version in 1611
- First edition was edited by Felix Pratensis, who shortly after the printing became an apostate and converted to Roman Catholicism. Ibn Adonijah also later converted to Christianity!
- Errors in the original print were later corrected by talmidei chachamim in sefarim such as:-
 - The *Or Torah* (R' Menachem Lonzano - Italy/Jerusalem, 16C)
 - The *Minchat Shai* (R' Yedidiah Norzi - Italy, 16C)
- Later corrections were often based substantially on the works of the Rama - see above
- Various 20C new versions of Mikraot Gedolot were produced, such as the *Torat Chaim* (Mossad HaRav) and *Chorev* editions

D] ACHARONIM

5. וכיון דאיכא לאפלוגי בין דורות ראשונים שבימי אמוראי לדורות אלו מה"ט שכתבו הגאונים והרא"ש א"כ אפ"ל מדרבנן בטלה מצות כתיבת ס"ת בדורות הללו כיון דאין אנו בקיאים בחסרות ויתירות. ובזה"ז נתבטל מ"ע זו מה"ט ואין לנו לחייב אלא משום מצות ת"ת כדי שלא ישתכח תורה מישראל כ"ז ל"ש אלא בימי החכמים אבל לא בזה"ז ומה"ט יש לצד קצת לפטור את הנשים בזמן הזה ממצות כתיבת ס"ת לגמרי

שר"ת שאגת אריה (ישנות) סימן לו

3. Not to be confused with R' Moshe Isserlis in 16C Poland - the Rema

4. Gen. 4:13 (The word מנשא is written without a vav); Gen. 7:11 (The word מענית is written without a vav); Gen. 9:29 (The word ויהיו כל ימי נח is written with an additional vav); Gen. 41:46 (The word תעשה is written without a yod); Exo. 25:31 (The word תעשה is written without a yod); Exo. 28:26 (The word האפד is written without a vav); Lev. 7:23 (This section is written as an "Open Section"); Lev. 10:28 (This is neither a "Closed" nor an "Open" Section); Num. 1:17 (The word אשר נקבו בשמת is written without a vav); Num. 10:10 (The word ובראשי חדשיכם is written with a yod); Num. 22:5 (The word בלעם בן בער is written without a vav); Num. 25:12 (The letter vav in שלום is written as all other vavs and not split); Deut. 22:2 (The word דכא is written with an "aleph"); Gen. 8: 1 (The letter samach is written large); Exo. 34:7 (The letter "nun" in נצר is written in an ordinary size); Lev. 6:2 (The letter mem in מוקדה is written in an ordinary size); Num. 25:11 (The letter yud in פינחס is written in an ordinary size); Deut. 11: 21 (The letter sadi in הארץ is written large); Deut. 23: 7 (The letter "kof" is large); Deut. 33: 29 (The letter "aleph" in אשריך is written large); Deut. 32: 1-ff. The song "Ha'azinu" is written in sixty-seven lines, as ruled by the Rambam

- According to the Sha'agat Aryeh, why is there no mitzvah today to write a Sefer Torah?

6. ואשר שאל אם נמלא טעות בחסרות ויתרות במקום שמצוה להיפך במסורה. כגון שמצוה צפירוש במסורה שזה הוא חסר ונמלא בספר מלא אם אמרינן כיון שמצוה צפירוש במסורה א"כ ודאי הוא טעות ומוציאין אחרת. נראה שאין להוציא אחרת כי מה שאין מוציאין אחרת בשביל חסרות ויתרות אין הטעם שחולי אין זה טעות שאנחנו אין אנו בקיאים וחיישינן אף שהסופרים שלנו כותבים חסר חולי טעות וכאן ראוי להיות מלא. לא כן הוא. אבל הטעם הוא אף שודאי טעות הוא כאן מכל מקום קרוב הדבר שגם בספר האחר שמוציא יהיה זו טעות חסר במקום מלא או להיפך ולכן התירו לגמור הקריאה בספר הזה

שר"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קעח

- According to the Noded Beyehudah why do we not take another sefer, if we find a malei/chaser mistake in the first? Is it due to an inherent lack of certainty as to the correct text, or a presumption of other similar errors in the second sefer? Does he agree with the Sha'agat Aryeh's basic position?

7. In his work, "The Aleppo Codex and the Accepted Text of the Torah", Dr. Breuer describes his years of meticulous research and discusses his conclusions in attempting to demonstrate the scientific usefulness of the eclectic process. In fact, Dr. Breuer's purpose was to demonstrate that a single Mesorah already existed in the years prior to the RaMaH, even though the RaMaH did not have such a Mesorah at his disposal. (The existence of such a single Mesorah is flatly rejected by many academicians.)

Dr. Breuer began by selecting four texts of ancient origin to compare and contrast in his study. Each of these texts predates the RaMaH. The texts were all of the type written by the Tiberian Masorites (as opposed to the Babylonian Masorites) yet clearly differed from each other in certain significant formatting areas, indicating that they were not copied from an immediate common source. In addition, he included the text of the Mikra'ot Gedolot of Yaakov ben Chaim, printed in Venice, 1525. (It should be noted that the orthography of these 5 texts differed widely from one another, in one case by more than 200 letters from the others.) Using the eclectic process, he suggested that if a broad majority of 4 out of 5 texts (and not just 3 of the 5) agreed with each other, it could be assumed that the fifth, inconsistent text was a copyist's error. His results were startling. There are 304,805 letters in the Torah. All five texts were in total agreement in all but about 220 letters. Of these, all but 20 were resolved by a majority of at least 4 texts against 1! Of the 20 remaining conflicts, Dr. Breuer was able to clarify all but 6 by applying another Masorite method, that of carefully studying thousands of early Masoretic notes (a broader topic similar in style to the eclectic process). These final 6 he was not able to clarify because three of the Torahs presented one spelling, while the remaining two presented another. It was apparent that nearly all of the inconsistencies between the Torahs were caused by copyists errors, and not by Masoretic uncertainties.

Next, the resultant 'eclectic' text was compared with the RaMaH's text (i.e., our present text). It was found that the RaMaH differed in but 6 places from the eclectic. That is, the margin of uncertainty of our Torah scrolls is probably not more than 12 (out of 304,805!) letters -- the 6 indeterminate ones, plus the six in which the RaMaH's text differed from Dr. Breuer's eclectic! When he compared the results of his experiment with the Teimani text (which, as we mentioned, is probably identical to that of Ben Asher), the results were even more startling. The texts were in perfect agreement! Their margin of uncertainty may be no more than 6 letters! Equally amazing is that all the above mentioned differences involve Vavs and Yuds, which do not affect the meaning of the word at all. (As for the remaining six uncertainties in Dr. Breuer's eclectic survey, in three of the instances the RaMaH and Teimani texts agreed with the 3-against-2 majority text. In the other three cases, the RaMaH and Teimani texts were themselves split over the same variant spellings as were the pre-RaMaH texts. In total, that means that the Teimani text differs from the RaMaH's text in but 9 letters -- see endnotes for details.)

Rabbi Dovid Lichtman - see www.torah-code.org/controversy/THE_ACCURACY_OF_OUR_WRITTEN_TORAH.pdf

E] FURTHER READING

- Fixing God's Torah - Rabbi Dr. B. Barry Levi (YU, Brown) www.amazon.com/Fixing-Gods-Torah-Accuracy-Hebrew/dp/019514113X
- Rabbinic Midrash As Evidence for Textual Variants in the Hebrew Bible: History and Practice, Prof. Yeshayahu Maori, Modern Scholarship in the Study of Torah, Orthodox Forum pub 1996 www.amazon.com/Modern-Scholarship-Study-Torah-Orthodox/dp/1568214502

5. i.e. 99.999961% accuracy

6. i.e. 99.999980% accuracy

II] TORAH MIN HASHAMAYIM AND THE PESUKIM IN THE TORAH

8. בעבר הירדן במדבר, בערבה. ואם תבין סוד השנים עשר, גם ויכתוב משה (דברים לא:כז), והכנעני אז בארץ (ברא' יב:ו), זהר ד' יראה (שם כב:יד), והנה ערשו ערש צרל, (דברים ג:יא) תכיר האמת

אבן עזרא דברים א:ב

- Is it clear as to what the Ibn Ezra is alluding to?

9. ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך-מלך לבני ישראל

בראשית לו:לא

10. ואלה המלכים י"א כי צדק נבואה נכתבה זאת הפרשה. ויחקי אמר צספרו, כי צימי יחושפט נכתבה זאת הפרשה, ופירש הדורות כרלנו. הכי קרא שמו יחק, כל השומע יחק לו, כי אמר כי הדד הוא הדד האדומי, ואמר כי מהיטבאל אחות תחפנחם. וחלילה חלילה שהדבר כמו שדבר על ימי יחושפט, וספרו ראוי להשרף

אבן עזרא שם

- How does this comment of the Ibn Ezra impact on how we would read his 'secret of of the 12'?

11. (ו) ויעבר אבנם בארץ עד מקום שקם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ

בראשית יב:ו

12. הכנעני אז בארץ - יתכן שרץ כנען תפשה כנען מיד אחר. ואם איננו כן יש לו סוד. והמשכיל ידום

אבן עזרא בראשית יב:ו

13. והוא רמז סודו בהתחלת פרשת אלה דברים. ופירושו הוא כי איך אמר זכאן מלת 'אז' שמשמעה אז היה זה אצל עתה אינו זה, הלא משה כתב את התורה וצימיו היתה הארץ ציד הכנעני! ... ולפי זה נראה שלא כתב משה זאת המלה כאן, רק יחושע או אחד משאר הנביאים כתבוה ... ואחר שיש לנו להאמין דברי קבלה ודברי נבואה מה לי שכתבו משה או שכתבו נביא אחר הואיל ודברי כולם אמת והם נבואה

צפנת פענח פ' על אבן-עזרא שם

14. וא"כ הוא לא יתכן שאמר זה מרע"ה, כי צימין] עדיין היתה ציד כנעני! אלא שנאמר יחושע או עזרא כתב כן, וזהו הסוד, כלומר שלא כתבו מרע"ה

ר' משה אלמושינו, פ' על אבן-עזרא שם

- How do these commentaries on the Ibn Ezra understand his position?⁷

15. ונעבר מאת אחינו בני-עשו השבים בשעיר מדרד הערבה מאילת ומעצין גבר ונפן ונעבר דרד מדבר מואב

דברים ב:ח

7. See also the Abarbanel on Bamidbar 21:1-3 who accuses the Ramban (!) of also taking this position of Ibn Ezra by suggesting that some pesukim were added to the Torah after the death of Moshe. Abarbanel is extremely critical of this and accuses Ibn Ezra of having taken it from the Karaites!

16.

(8) מאילת ומעציון גבר. וא"ת היאך באו לעציון גבר כמו שאומ' באלה מסעי¹⁶ ויסעו מעציון גבר, והלא של אדום היה כדאמ' בדברי הימים¹⁷ ואז הלך שלמה לעציון גבר על שפת הים בארץ אדום, ואומר אבי שעציון גבר לא היה של אדום כ"א מלך אד[ו]ן]ם נשא מהטבאל בת מטרד¹⁸ והיא הכניסה לו את עציון גבר, (שמחוך) [שמחוכה] היו מביאין הוזהב מן מלכות¹⁹ שהוא נמצא כמו מרשיילא או פנדייא שעוברים דרך שם לעכבו, כך לא היו יכולין לילך אחר הוזהב אם לא היו באין לעציון גבר מתחילה, וזהו בת מי זהב שהכניסה לו עיר שממנה הולכין במים עד הוזהב, וזהו לא נעשה עדיין בימי משה כי אם לפני מלך לבני ישרי²⁰, פי' קודם שמלך שאול אחריכין, אבל בימי שלמה כבר נעשה. לכן כתבו בימי כנסת גדולה בחומש שלא תתמה איך בא עציון גבר לאדום כמו שכתוב בדברי הימים²¹.

פירוש על התורה של ר' יהודה החסיד דברים ב:ח

- According to R' Yehudah Hachasid, when was Edom in Etzion Gever? How does this impact upon the nature of this pasuk in the Torah

17.

(20) וישם את אפרים לפני מנשה. פי' אבי לא על יעקב נאמר כי על משה, וישם משה את אפרים לפני מנשה בראש דגל בעבור שיעקב אמר ואחיו הקטן יגדל ממנו ויהושע כתבו [או] אנשי¹⁸ כנסת הגדולה, שא"ת משה כתבו היה לו לומר ואני יצאתי את אפרים לפני מנשה כמו שיש אחריכין¹⁹ ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך ופי' אבי שמשה כתבו בשנת הארבעים בעבור שמשה ידע שיעקב אמר¹⁸ אפרים ומנשה כראובן ושמעון

פירוש על התורה של ר' יהודה החסיד בראשית מח:כ

- According to R' Yehudah Hachasid, who 'placed Ephraim before Menashe' and when?

18. אָז יִשְׁעִיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַל־בְּאֵר עֵינֵי־לָהּ

במדבר כא:יז

19.

(17) אז ישיר ישרי את השירה הזאת. פי' מ"א¹⁷, זהו הלל הגדול שלאחר שניצולו מסיחון ועוג ועברו נחל ארגון או נעשה זה השיר ובחומש היה כתי' אלא שדוד המלך הסיר כל מזמורי יתמי¹⁸ של משה שבחומש וחיברן בספר תהלים שלו. ותדע לך¹⁹ נותן לחם לכל בשר על מן אמרו וסיחון

פירוש על התורה של ר' יהודה החסיד במדבר כא:יז

- According to R' Yehudah Hachasid, what was the Shir at the well? Where do we now find it?

20. בדבר פירוש התורה המיוחס לר"י החסיד בע"ה. כ"ח אדר הראשון תשל"ו. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר דניאל לוי שליט"א האב"ד קהילת עדת ישורון בציריך. מאחר שקבלתי בדואר של אתמול עוד מכתב איך שמר פ' מתעקש להוציא את הספר שהוא ע"ש ר"י החסיד כמו שהוא מוכרח אני להשיב תיכף אף שלא נקל כל כך מצד חולשתי ל"ע ה' יחזקני.

והנה בסנהדרין דף צ"ט תניא כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה, ומבואר בפירוש הרמב"ם ביסוד השמיני שמשא היה רק כותב מה שנקרא לו מפי הגבורה ולפיכך נקרא מחוקק ואין הפרש בין ובני חס כוש ומצרים ושם אשתו מהיטבאל ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלקי' ושמע ישראל כי הכל מפי הגבורה, ומפורש כן בב"ב דף ט"ו וליכא מחלוקת בין התנאים על השמונה פסוקים אלא שלר"י ואמרי לה ר' נחמיה כתבן יהושע ג"כ בדרך הזה שהקב"ה אמר כל תיבה ותיבה ואות ואות, ולר"ש גם הח' פסוקים כתבן משה, ואיתא כן ברמב"ם פ"ג מתשובה ה"ח האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו ה"ז כופר בתורה, ואף שבלשון הגמ' איתא רק חוץ מפסוק זה

פשוט וברור שאפילו תיבה אחת ולא דוקא והוא הדין שגם אות אחת אף שגם הרמב"ם לא הזכיר זה דהא טעם אחד הוא שמשנה היה רק סופר הכותב מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לכתוב, וזהו הכתיב והקרי כדאיתא בנדרים דף ל"ז, וכן אי אפשר לשום אדם אף לא לנביא להחסיר אפילו אות אחת ואם חסר אות אחת או יתר אות אחת פסולה כמפורש ברמב"ם פ"י מס"ת ה"א ומחמת שאין אנו בקיאים בחסירות ויתירות כדאיתא בקידושין דף ל', אין כשרות ס"ת שלנו ברורה כל כך ואיכא מצד זה חלוק לדינא שבשביל חסירות ויתירות כשליכא שינוי בהענין ובמבטא אין מוציאין ס"ת אחרת כדאיתא ברמ"א או"ח סי' קמ"ג סעי' ד', ואף הנקודות שבתורה שאין בהם פסול בין אם לא נעשו אותן הנקודות בהס"ת, ובין אם נמצא איזה נקודות שאין צריכין, נמי אסור עיין בפסקי תוס' מנחות סימן רל"א כשכתב עזרא התורה עשה נקודה אמר אם יאמר משה למה נקדת אשיב הלא לא מחקתי, והוא ברייתא באדר"נ פרק ל"ד ה"ד בלשון אחר שהוא גירסא מוטעת שאיתא אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן, והוא טעות ברור שכתבת התיות שבתורה לא שייך שישאלו למה כתבן דהרי משה מפי הגבורה כתבן והמוחקן הוא בכלל כי דבר ה' בזה והוא כופר בתורה דהרי הוא כאומר שאותיות אלו לא נכתבו מפי הקדוש ברוך הוא או שהקב"ה החליף ואמר שמעתה לא יכתבו שתרוייהו אלו נחשבו כופרים בתורה, וגם אם אין צורך לכותבן מה יועיל מה שכתב הנקודה, עמש"כ בבנין יהושע הם דברים שלא ניתנו להאמר שעזרא הסופר לא תיקן שום דבר דשום נביא שבעולם לא יוכל לשנות שום דבר דאלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר ואף על מנצפ"ד לומר הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה הקשה הגמ' שאין רשאי לחדש דבר, והתירוץ שכחום וחזרו ויסדום הוא בפלפולא כדכתבתי באג"מ או"ח ח"א סימן י"ד ענף א' סוף ד"ה אבל באמת, ואף עזרא לר' יוסי בסנהדרין דף כ"א דנשתנה על ידו הכתב הוא רק לענין זה שמשנה רמזה בתורה אבל לא לענין לתקן שום דבר וחס לן לומר ושרי ליה מריה לבעל בנין יהושע, אבל פשוט שהוא גירסא מוטעת אלא צריך לגרוס כהפסקי תוס' וכדחובא גם בט"ז יו"ד סימן ער"ד סוף סק"ז.

עכ"פ כל הס"ת כולה נכתבה ע"י משה מפי הגבורה כל אות ואות ממש, ומי שאומר שאיכא אפילו רק אות אחת שכתב משה בעצמו הוא כופר בתורה ובכלל כי דבר ה' בזה, וכ"ש מי שיאמר שאיכא איזה דבר שאף משה לא כתבו אלא אחרים או שבאו אחרים והחסירו זה מן התורה שהם כופרים בתורה ובכלל כי דבר ה' בזה וכשיבא אחד ויאמר שלו צוה ה' לחסר או להוסיף אפילו רק אות אחת הוא נביא השקר שמיתתו בחנק כדאיתא ברמב"ם פ"ט מיסוה"ת ה"א. וממילא מה שכתוב לפ"מ שפ"ל אביו דוישם את אפרים לפני מנשה הוא על משה שאפרים היה בראש דגל שא"כ הוקשה לו דהיה לו לומר ואני שמתי את אפרים לפני מנשה שלכן מסיק דיהושע כתבו או אנשי כנה"ג כתבו, הוא כפירה בתורה על פסוק זה שלא כתבו משה מפי הגבורה, ובכלל הם דברי שטות וכי משה סידר הדגלים הא הקדוש ברוך הוא סידרם כמפורש בקרא בפ' במדבר ככל אשר צוה ה' את משה כן חנו לדגליהם וא"כ אף לפי אביו לא קאי על משה אלא על הקדוש ברוך הוא ולא קשה כלום אף במשה כתבו, ונמצא שהמזויף היה רשע ואפיקורס וגם שוטה.

וכן מש"כ דשירת ישראל על הבאר היה לא עלי באר שנכתב בתורה אלא הלל הגדול וזה היה כתוב בחומש אלא שדוד המלך הסיר שירה זו מן התורה וחברו בתהלים הוא כפירה היותר גדולה בתורה ודברי דופי בדוד המלך והוא גרוע משום שהוא בלא טעם כלל רק כמו להכעיס. וגם ניכר שם שכופר בנס דבארה של מרים דהיה זה הבאר שאמר שירה עליו, והוא מפרש באריכות שהיו חוקרים אנה באר מים טובים וקרים וטוב לחנות עליו, שזהו גם כפירה בהמסעות שהיו רק ע"פ ה' ולא בשום חשבונות בני אדם אף לא של משה וכמפורש בקרא, ובכל שנות המדבר שתו רק מבארה של מרים, והוא כנראה כופר בזה.

וכן מש"כ בדבר עציון גבר דשל אדום היה לא מצד שהיה מארץ אדום אלא שהיה זה של מהיטבאל בת מטרד שהיה עיר שמביאין שם הזהב והיה זה קודם שמלך שאול ולכן כתבו בימי כנסת הגדולה בחומש שלא תתמה איך בא עציון גבר לאדום, הרי הוא הכפירה שפרשת ואלה המלכים שבושלח כתבו אחר כך שהוא כפירה בתורה ובנבואה, וכבר הביא באבן עזרא מאפיקורס אחד בשם יצחקי שאמר כי בימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה ומסיק האבן עזרא חלילה חלילה שהוא כמו שדבר על ימי יהושפט וספרו ראוי להשרף, **ונמצא שכבר הוא דין פסוק מאבן עזרא שצריך לשרוף ספר כזה, ואיך נדפיס עתה מחדש ספרים אחרים בכפירה זו, וספר זה עוד גרע כי הרי הכופרים הרשעים זייפו זה בתוך ספר שנקרא על שם ר' יהודה החסיד כדי להטעות את העולם בהסתה והדחה כזו שגם ריה"ח אמר זה לכן פשוט שאסור להדפיס ספר זה ועוד גרוע הוא מספרי מינים ששם המין המחבר כתוב עליו, שהרבה אפילו מפשוטי העם לא יאמינו לזה אבל כששם ריה"ח = ר' יהודה החסיד = כתוב יש לחוש שגם יותר יטעו ויעשו כופרים בתורה עי"ז ולכן ברור שאסור באיסור היותר גדול דמחטיא את הרבים. ואני הייתי אומר שלא ידפיסו כלל אף לא הדברים האחרים כי אפשר לא נבדק היטב ובפרט כי נעשה ספק גדול ממילא על כל הספר מי הוא מחברו ואף אם נמצא שם איזה דבר שנמצא בשמו של ריה"ח בספרי הראשונים אין ראיה על שאר הדברים מאחר שאיכא ריעותא גדולה כזה.**

אחרי כתבי השיגו הספר ציוני של ר' מנחם ציוני ומצאתי מה שמר פ' אמר לכם שמביא זה בשם הרי"ח, אבל זה אינו מתרץ כלום שודאי הוא כפירה בתורה ומי שיאמר זה הוא כפירה בתורה וגם ענין גדוף על דוד המלך, ולא ידוע לנו בברור מי הוא ר' מנחם ציוני וכנראה שהעתיק מה שנמצא באיזה ספר על שם ריה"ח בלא עיון, ואני הייתי אומר שאסור למכור ולקנות גם ספר ציוני מאחר שנמצא דבר כפירה זו וטוב לכתוב זה לגדולי א"י. והנני ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.

21.

הספר הציוני הוא מאחד הקדושים

מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם כו' כג"ת מוה"ר שלום ווייס שליט"א, אבד"ק אוהעל ובעמח"ס הרבה. אחדשכת"ר בידידות.

על דבר אשר תמה מה שראה בספר אג"מ שכתב שספר הציוני לא ראה מעולם וכיון שהביא מס"ח כת"י פ"ל זר אשר לכן כתב לאסרו לעיין בכת"י הנ"ל וכיון שגם בספר הציוני הביא דברים זרים מכת"י הנ"ל לכן יש לאסור גם הספר הציוני לעיין בו, וכת"ר תמה עליו היאך יעלה על פי צדיק לאסור ספר הקדוש הציוני שהי קדמון קדוש ה' והאריך בדבר. להקשות על דבריו.

ולפענ"ד יפה כיון מעכ"ת וגם אני הקטן תמהתי כשראיתי דבר זה כי ספר הציוני הוא ה' מגדולי המקובלים אשר סמכו עליו הן בהלכה והן בקבלה מגדולי האחרונים ז"ל וגם המגלה עמוקות הביאו ועיין עטרת זקנים א"ח ס"ל ק"ו על גליון הש"ע שם לענין חוזר ה' אלקיכם אמת, וז"ל אמנם מצאתי הכותב דוד בהר"ר יוסף דימל"ש ז"ל מק"ק קראקא באבודרהם וצורר המור וציוני וספר המוסר ותולעת יעקב וטעמי מצות רקנטי בכלן כתוב ה' אלקיכם אמת וכו' עכ"ל מטה משה כל זה מצאתי דוד הנ"ל, גם המג"א בהל' ציצית הביאו.

ובס' מטה משה (תלמיד הרש"ל) חלק ראשון אות פ"ט בא"ד אך שהמנהג נתפשט ע"פ האחרונים ז"ל והמה האבודרהם והצורר המור פ' תבא והציוני פרשת ואתחנן וכו' עוד שם ס"ק ק"ג (של שו"ת) כ' הציוני פרשת שמות וז"ל יסוד המקובל בניקוד זה שמי לעולם הם הנקודות של שם הגדול ובאות קכ"ה שם והברכה זו וכו' וכתב הציוני בפרשת ויחי בפסוק יהודה אתה יודך אחיך ועיין עוד כמה מקומות עכ"פ הציוני מקדמוני בעלי המקובלים וגדולי הפוסקים גאון וקדוש ה' ואשרי מי שזוכה להבינו ולחקרו וללמדו, וח"ו להוציא לע"ז על קדוש ה'.

אבל האמת כי לא אאמין אשר דברים אלו יצאו מפי הגרמ"פ אלא נלפענ"ד שאיזה תלמיד טועה כתבו והכניסו בין מכתבי לאחר פטירתו וידי זרים שלטו בו ותלה עצמו באילן גדול גם כי לא אאמין שהגרמ"פ לא ראה ספר הציוני אשר מפורסם בעולם וודאי שהגרמ"פ ז"ל ראה את ספר הציוני והמפרשים המביאים דבריו כי דברי הש"ע היו שגורים וסדורים לפניו כשלחן ערוך אלא מי שהוא אחר הכניס בתשו' ושאר ליה מארי להאי אחר.

ובאמת כי לפ"ז גם הכת"י של ר"י החסיד אין לרחקו ולגנוז אלא כמ"ש (שבת י"ג ע"ב) ברם זכור אותו לאיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנו ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן עיין רש"י והכ"נ יש לישיב שבעה נקיים ושלוש מאות גרבי שמן ולדרוש דברי רבינו יהודה החסיד ולא לגנוזן וב"ה עיינת בדבריהם וראיתי שיש לפרשם לפי דרכו בקודש ע"פ ההלכה אלא שאין כאן מקומן.

ומחמת שאין הז"ג כעת יותר הנני לקצר בברכה בלב ונפש, מנשה הקטן

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן ריד

22.

שלום וברכה.

השאלה שאתה שואל היא אכן שאלה מסובכת וקשה מבחינה אמונית. ישנם סימנים רבים בתורה שלכאורה מעידים על כך שחלק מפסוקי התורה נכתבו לאחר משה רבינו. יש עוד פסוקים שלא את כולם ציינת בדברך. העמדה המקובלת על ידי חכמי ישראל הייתה שפסוקים אלה נכתבו בנבואת משה רבינו ע"ה. ראה אפילו את ראב"ע לפסוק "ואלה המלכים אשר מלכו באדום לפני מלך מלך לבני ישראל" שלכאורה מעיד על עצמו שפסוק זה נכתב לאחר ספר שמואל! ברם, ישנם מעט מגדולי ישראל שטענו את אשר הבאת מדבריהם. ברור שהבסיס לכך הוא דברי חלק מאמוראי הגמרא ביחס לשמונת הפסוקים האחרונים בתורה, שלא משה רבינו כתבם.

מה שצריך תלמיד חכם לעשות הוא להדגיש את עיקר העיקרים: מה שהופך את התורה לתורה אינו מותנה בשאלה מי כתב אותה. מה שהופך את התורה לתורה היא העובדה שריבונו של עולם אמר אותה פה אל פה ומראה ולא בחידות, והתורה היא דברי אלוקים חיים. על כן, גם אם יש חלקים זעירים ממנה שלא נכתבו על ידי משה רבינו, אין בדברים אלה לעצמם כפירה. הם הופכים לכפירה בשעה שלא מייחסים לדברי התורה את המוצא האלוקי המוחלט. על כן, בשעה שמאמינים במוצא העליון המוחלט של כל פסוקי התורה אין איסור להרחיב את מה שאמרו חכמינו על הפסוקים האחרונים בתורה לעוד מקומות בתורה, בשל העיקרון הבסיסי הקיים בדברים אלה ד התורה היא מוצא "פיו" המוחלט של ריבונו של עולם.

תשובה של הרב יובל שרלו מאתר 'שאל את הרב' (5766) <http://shut.moreshet.co.il/shut2.asp?id=68707>

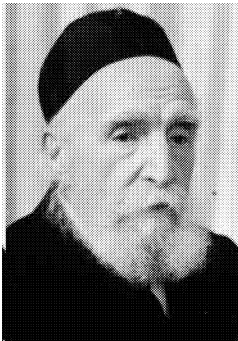
Further Iyun

- Shiurim of Rav Amnon Bazak: <http://www.vbm-torah.org/tanakhstudy.html>
- Rav Bazak's new book - Ad Hayom Hazeh⁸
- Shiurim of Rabbi Shnuer Leiman on YU Torah - see

[www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/725856/Dr_Shnayer_Leiman/Torah_Min_Hashamayim: Recent Perspectives on the Divine Origin of Torah#](http://www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/725856/Dr_Shnayer_Leiman/Torah_Min_Hashamayim:_Recent_Perspectives_on_the_Divine_Origin_of_Torah#)

Who's Who?

Rashi	R' Shlomo ben Yitzchak, 11C France
Ibn Ezra	R' Avraham ben Meir Ibn Ezra - Spain/France/England, 12C
Rambam	R' Moshe ben Maimon, 12C Spain/N. Africa
R' Yehuda Hachasid	Germany, 12/13C
Sefer HaTzioni	R' Menachem Tzioni - Germany 14C
Tzafnat Paneach	Commentary on the Ibn Ezra by Rav Yosef ben Eliezer Hasefardi - Spain, 14C
R' Moshe Almoshino	Greece, 16C
Sha'agat Aryeh	R' Aryeh Leib ben Asher Gunzberg, 18C Lithuania
Nodeh Beyehuda	R' Yechezkel Landau, 18C Poland/Prague
Shu't Igrot Moshe	Rav Moshe Feinstein - US 20C
Shu't Mishne Halachot	Rav Menashe Klein - Israel 20C
Rav Yuval Cherlow	Israel - contemp

Rav Moshe Feinstein

Nodeh Beyehudah

Rav Menashe Klein

Rav Yuval Sherlow

8. http://www.ybook.co.il/until_this_day